

Book No. 15.

Notes on the Ethnography of Nui Island.

Saekani Kii

Katein te bung

Ngkana e moani bungiaiki Se Sei. E koreaki moa
Pitona n Sabuneaki ba te tia maie ke te tia
un. Ke te tia Akawa. Etia ao e anaki Teuana
Se-ati ae bubura ba n ueni hanana, ao ngkana
e nang Kamarakeaki, e tabehaki mai avoni
Kiena ni babahoaki ni Kaitera Sei, ao e
kamarakeaki n te anga-maing, ao ngkana e a
manga Sairiki n te aua e avoa manga
kamarakeaki ai aron naba arii. Arona
e a naki Tamawan Sei ba e a ongan roko
i aon te atae. maitina ngkana e mamahi e
ua bubura mai nanoni wim ae te anga-maing
Ai arona naba ni karokoa e ai Kawai te Sei.

Te Teitao: Tona

Ngkana e tei Iao ke Rara natim te aine, e a
naki Nibabaraki Ke (Nikatekatekaki) Ioin te
Boua ni maningaringan te. Auti ae te
anga maing ke Semarau ba e avonga ni
marau aon te aine Anne, e Kabaeaki
maen Boroua Senta ao e Sabuneaki aoe
bae anganibaina ma waena Ao e Koro amun
te aba ma te amarake ae bat. irarikiina

Se moan a marake ae anganaki Tebunia
ai arona naba ni karokoa tenua te bong.
Imwin anne Enang Katebweaki Ao e a
manga Sabuneaki ba e avongan tangiraki
motin Sabuneana e a Tongaki aran te aomata
are maili Abana.

Katein te mate

Ngkana e mate te aomata ae te nali
te Karimoa Eweteaki kain Sekainga ae
Sabotari ba ana tauna te mate ba bon dia
m makuri taunani maten aon te aba.
ngkana e nangi taunaki e karekeaki moa
aua 4, Kiena, ao e maenaki n Senta ao e
Ririaki n Sebibe ko (Sekaturacrae). Ao
rimwi e tabekaki Atuna n Sabuneaki ba e a
ongan roho e roum Naka. Ao ngkana e
aki toa bain Rabatana, e noria Naka. Ao
e tuanga raona ae arana Naihara.
ba e na e wara matana n Senokomaha.
Ao ngkana aloa bain Rabatana ao ko a
roho i roum Naka.

Kavome ni mate

Ngkana e mate ae Se-Karimwi E boni
Kavokooa taunana ma Se Karimoa. E
Karekeaki naba Kiena, au a 4 ao maena

Sen. Lanini, ao Roirina Sebaka-benuakura.
Ke (Tchangkang) Ao e Jabuncaki n ai aron
Sekarimoo

Tavnan temate Ngpana e nangi tāunahi te mate anne
ironia E nako te aomatā ae rineaki
Kanga Sematanini mai buakoa ni Kaitiaka
te atana te atama mai ān te tūti
Ao a tabeka te mate ni Kavenea
iai n Rabunna n te Kie. Akea Temanna
ae nako man te botaki anne. Ma atiku
i rarikin te mate ni Karokoa tenua
te bong. Aran te botaki aei te
Bakabubu i bukina ba a Kabuokaki.
bai aika Boiarara irarikin te mate
ba e na taona boirana. E tiku iai
ni Karokoa e bane irikona ni mka

Kateinaonleaba Bon ahea Katein aon te aba
i main rokon Salana ma Tentinti,
i aon Nui. E boni Koronaki te aba
i rovia n ti Uoua te malkoro ana
bai Tentinti Meang. ana bai Salana
maiaki Auaiā n Toki n te atimakoro

ae Jara Arorae E tiku te moti i roun
Tatana ba Kanga te Mataniwi i aom te
aba aei: ūkana e tangirahi te amarohe
ao e boni Kariaia anakina n ti tenana
te bong ae i mwina e a manga Katabacaki
Ao ūkana e norahi Kaini Meang ba
e ana amaraheni maiaki ao e boni
Kamatēahi ti te bo ma are tenana
Ao ūkana e ahi Kamateahi ao
e boni Katuacaki n te Ngana 1,000 te
ben.

Tearo te Uana. Ngkana ko a tangira Rim raom
ao ko nako n tuangia am Koraki
ni Kabane ni Kanga: I tangira te
aine arei ma Karava au Nganga.
E a bane n tauravi am amarahke
ko nako n tuangia raoma ba ana
Tābekia ni bong. Ao ngkana e roko
am amarahke e bon atahi i rovia
am Karo, ma Linam: Ao ngkoe ko
boni Kataca moa nangim n amarahke
ko tia ao ko a nako ba e a Kan
te tai are e nangi roko teuare ba

e nangi wene ma buni. Ao ngko ko a mango
nako ni Karao-amatake nakon te ni mane
te manna are ko tangira buni aroon naba
Tekaoman Ao Tekaeniman ao e bati riki ni
Karoowa E bane Kain Tekawa. ae Nui.

Karekeanteka. Ngkano E tangirahi Te Ika mai ironia
Kain aon te aba, ao e nako ni Kawaraki
Kain Tekanga ae "Maiaki" Ao ai Inaki
ni Semancaba Sebukinikai. Etia ao e
nako te somata ane n ana Tekiri
koua man te Nii ao Teina te Bukinikouiri
E roko Te tia Sabunca n te boka Aaon te
Bike. Ao e nako n Jaonakite Panni
are i aon Teora. Ai ngai are waerake
iai Te Ika. ae Lon Ke Tekua Teinginea

Antin Mui

Jabuariki Aron te anti anne ngkana iai te aomata ae Eun
nakoim. Ao Kotabunea ni kanna Jabuariki ni
Kangai: Boia Jabuariki, Ao e Ibeia te maraki
ni Karohoa & mate. Ao arona tewana e
Tautaeaka i avia Ika ni kabane, ba ngkana
& umaki Se wa i marawa ti ngai te anti ae
tabolaboaki arana ba e na bonoti wia Ika
ake akakang. ba a naki Kanaki aomata
ake a ranga waia.

Hei Lewenei Boni ngai te anti n aine Aron te anti aei
ngkana e reke te bai ae Kahawaki, Kanga
Tebaeao, Ke Seitu. Ke Sekua, Arani baiman
Sekua. Erona ti atuna ae baima ao
bai akanna a botaki ni Kawakinaki i
nanon te Baro tewana ni Katineaki inanon
Semaneaba. I mwin anne Abane ni retaki
aomata ni kabane ba e nang karuaki
Se Baro ae n nen Hei Lewenei ba a nang
n neaki i nanona bai akeki Ekangai
aroni Karoana Aroutaki Babai aika
moan Se abubaki ni Kateaki i ana. Ao

e oaki n Teben. Ao e tei te aomata temanna
i nuka ni butimaia ngkana e Karuaki te
baerei: Ao e Taromauria ni Kanga: Jabuncaki
Bon ana n maku te aomata ae tana mwin te
ro arei: Bon ti te Karauran n Jabunca ni
Karohoa E roho i roun te tia butimaia. Akea
temanna ae na Karouga, Ao akea ae na nora
nanon Te Baro arei: Ba ti tenare rineaki ba
e na n nei Kanoana, ake a tia ni katauraaki.

Auriana. Bon natin Jabakea Ao Jabakea E riki
mani betangan aron te aba ma Karawa
Bon ngaia te Anti ae ababaki batungaki
ba e amoa Karawa. Ao ngaia naba
ae Kunea M neia tamneia mate n te
tabo are atihu iai: Ao ngaia naba ae
Kunea te tabo are a kona ni bungiahi
iai. Ataei ngkana a nangi tibo moani
bungiahi.

Teitini Karawa Aron te anti aei E riki man te pa ma
Jati: Ai ngaia Te Anti ae kona ni Kareke
ara bai n te aro ae ti tangiria ae
Kanga aron te aine ae ko tangiria

ngkana tao e ribaiko Ao ko Taromauria
n Sabotaboa arani ni kangai; Amarakhe
ngke Seitinikarawa Rairaira nanon
Hei-Oa nahoim ao e boni Kona n reko te
bai are Kotanguria nakoima Pon aron
naba te Ika. Ke ngkana e ranga wam
i marawa. Boni iai te Atimakoro ae
Karavaki iai Umara.

Ao e tabuaki ni Kawaraki aona, ma
ngkana ko bon ahi Kakaeti nakhon nakhon
te aomata are Seitonga Ao e a ruoniko
naba te Pa ao ko baka ni mate ma
ngkana tao boni Kain naba te utu
anne ngkoe ao akea te bai irom
Ao boni iai aomata aika rineaki ba tan
Taromauria aika titiku iraripina
n te Atimakoro anne;

Rongorongo Naka, E bon tau taeka i Karawa, Ao ana makuri
te tarawa Karawa ao Sevai Roena
Ao ngkana iai ae mate e bon rimoa
Lanneina Nakhon Naka. I Karawa,
ao ngkana e a tia n noia Naka, E
Kabaca Teuana te Lou, ke te Timoi.

ba Kanikinacaa matena I main rokom
i roum Haka, ko kabowiahi u ana tabo
Hei Kara, ma ngkana a loa bain Rabatan
ao e Kanakoko nakon Haka. Ao ngkana
aki loa bain e a ewara matam Hei Kara
u Lenokomaka, ao e Kekioko ni Kaokiko
Ao aikai baia awmata ngkana a mate
ngkana te Karimoa maena Jenta ao u
ana Kiena ao Kabaaan nukana Tebeilwei
Ao ngkana Te Karimuka ma te Bina
maeia Ten Janinii Ao Rivina te Paka-
benamwiri ao ana u Kiena. Ao ngkana
a loa bain Ao e butimaito Haka, man
akaiko.

Ana Itera ni mane Kei Taboria

Bakoa E bo ma Uiriki

E oti' iai Ika ni Kabane. E a manga bo Bakoa ma Uiriki
E oti' Teanoi, ao Taburimai ma ngaia e ribaki Taburimai
i rouia tarina ni Kabane ba a ru kamatia mae a
tangiria Samana ae Bakoa ka ngaia are e tuanga
tarina are Teanoi ba e na ni Kiria. I aon te aba e
Katikua I Samoa, E bo nako Teanoi, E nako n tei
i Tanimaiaki, ao Taburimai e tiku i Samoa. E bo
ma Kei Teareinimatang. Aboni Kariki Ao e a
kitana Kei Teareinimatang i Samoa. E borau*
Taburimai nako Samana ao E buna Kei Teareintarava
E bungi natia Tearein Samana E bo ma Kei Terere,
E uotia riu mai Taberan te kai ae Terereka.
ao e buna E oti' Kirata-Tererei Ii ngaia te
aomata ae moan te Samana ae Uan Samana
maneni maena E uotia nako te kai ba ngaona
Ao e riki iai te aomata ae Tekai. Ao Beia
e riki mani Ibean Kanan Kirata Tererei
ao e reko arana ba I Beia ngke rikawai
aborau Aroko i Nonouli a waerake n
te Kawa ae Baratau. Abo ma Kei
Teveia E oti' Tongabiri, E buna Kei Kekeia

Ē oti Fabiria ē buna Ribua ae Sei Sengeati e
riki Teibitua ao Launi ao Nei Ranibiti
Ke (Kei Sekoba)

Ē Kariki Launi Lentinti

Tokileba

Matarake

Ē tiku Te Uea ironi Lentinti ē borau Lentinti.
Ē roko i Nui ai ngāia ae a bane n riki iai
Kain Nui,

Ana Itera n aine Fabiria ē riki Te Kai i Tamea
ē taba ē oti te aoma iai ba Kourabi ē buna
Nei Sekawainimone ao Neiei Ebon riki mani
mambwebwen Te kai arei; A Kariki aran
natia Baretoka ē tangiraki Baretoka, i rouia
ana koro ba e ora buna Nei Arinoko ma rawa
Baretoka. Ao te aine aei Ebon riki mani bo-
ton Te Kai ae riki iai Kourabi. ē nako Baretoka
ni borau meko Sasawa ae Maibini Kasawa.
ē buna Nei Batiavea, akeā natia Ao e takeu
Baretoka nakon Neierei, ngkana i mate
ao ko a Karauai n tāunai ao ko Tataro
te bai ae na riki iāon au rua ni mate,

ma ko a Karawa n ribana ma ni Kawakima
Ao ngke e a Ikawai Se Kai arei. Jan ribanaia
Kei Hinibong ma Kei Hibongibong. Ao ngke e a boni
Ikawai te kai arei Ebobo ma Ngainabuaka ao
e oki Kei Ferera. E a boni Ikawai Kei Brei Ao
e bo ma Laukarawa nati Obaiateburaerae E a
boni titiku naba Keierei Onia Natina i Taberan
te kai ni Karokoa e i Kawai Ao e titirakina tinana
ni Kangai. Antai tamau Ao e tianga tinana ni
Kangai. Tamam Laukarawa ae boni Kaini Karawa
Ao e taku Obaiia nakon Tinana Kerko, n na
nako n nova Tamam. Ao e taku tinana Nako.
Ao ngke nako e bo ma Tamana Ao rimwi e a
manga oki nakon Tinana ma e aki roko i
rouna ba e taonna nako Teang. ae Korakora
ao e roko i Nonouna ao e buna Kei Anti ae
natin Kean te aba arei. Ae Karabanga ma
buna ae Kei Katura. Natin Obaiia ma Kei Katura
Moman ba Kei Kirivere ao Kei Kirimoi Ao i
mwina e a manga mananga ao e kaira natina
ae Kei Kirirera ao Etuku Kei Kirimoi.
ma arokana ae Teckercke ao te Aubunga
aroko I Sabiteneae I Lemano ku Kabubuarengana.

È matē iai Obaia Eicin Hei Kirivere ma
Beia natia Sebōi
Liongo
Kobuti
Obaia tēkēkerikaki
Hei Beiarung.

È borau Sebōi nako Onwōa ao e buna Hei Komao.
Kaini Bikera ana Kainga Baoro. Akariki
natia Mamanti buna Hei Moiroa natia
Mange. È bo ma Hei Jeteu Kain Sebukinikai Èoti
Hei Kekcia, buna Jongabiri natia Fabiria, buna Ribua
natia Teibitōa
Jannii
Ranibiti (ke Hei Tokoba)

È tiku tē Uea ironn Jannii natina Lentinti
Tokiteba
Matarake

È tiku tē Uea ironn Lentinti È borau nako
Jabiteneu n noria ane koraki ake iai. Ao
ūke e a tia ni bo ma ane koraki ao e
a manga katan ba e na okira Nonouti.
ma rava Te wa te wana ba wan Baiango.

ao raona natina ae Ten Leroko ba a nanikira
Salama i Sarawa. ba e a kamoni mena i
aon te aba arei ba e baka n Tebuaka ae Kauake
Ao nge rira Honouti Ao e Kangai Tentinti
nako ia m mane ti' moa Honouti ba kam
na Kerekea moa ti' anakini kami I mwin
aia taeka ae. Ao akea ba e Kare te Ang. ae
moan te baibati ao a betinako tao Itua te
bong aia bong i nanoni Karawa. Ao nke e
arawi te Ang ao e a raova Kiribati ao a
moa naba Nanomanga n ana ni maia Tetan
ao a manga Kitama ni Kaea Kui. ni
maeka iai ni Karokoa bong aikai.

Wa Ake uowa aika roko i Nui.

Aran te moaniva Te-Ititi wan Honouti maitini
Kaina Sentinti buna Kei Teruabeia ✓
Mainibuke " Kei Kerentari ✓
Sebunang " Kei Ruobu ✓
Beiamu " Kei Tebaniman ✓
Teibeatabi Roronga
Kei Manei ✓
Kei Buangui ✓
Kei Senin ✓

Tongabitim tessu Kei Ruobu

Tekauowa ni rra ao arana Toantebuke
Wan Jabiteuca ao maitini Kaina
x₁ Teikake-
x₂ Butebuke
x₃ Jatana buna^x Kei Linamwa (Tinamoe)
x₄ Tebanin (Telania)
x₅ Bwebwentan
x₆ Lemaro buna^x Kei Teitinimatang
x₇ Ten teroko
x₈ Kei Teraini Kareva q Buatua^x 10 Atriaman

x 11 Baiango

x 12 Rarantem

x 13 Hanama

x 14 Lemakana

x 15 Tebureka

Te Kateri wa ni oia ae arana Baneti ae wani
Bern ae wan Ten Karei. E moan roko i aon
Hanomea, ao a macka iai. A mate temangina
iai ao Lemangina aiein Tongabiti te oia aei
Teng Kobuti ae natini Kevekeve are tiringa
Teawaihi arai kain te oia aei.

Te Ten Karei buna Hei Maiango.

Ao buna i Hanomea, Hei Sactere

Teng Kobuti buna Hei Konau

Tautii buna Hei Konganga.

Ten Tebaronga, buna Hei Teke.

Si nang karakina ana riki Patana
ae kain Serra ae Soantebuke.

È mananga Patana mai Abaiang ao Sarawa.
ba e nako man Tebuaka are Ikanake i
Abaiang. Ke (Antetongo) Ao è borau ma
ana Koraki ao natina Aboni man i Sabiteua
Èiein natina ae Semaro ma Hei Seititimatang
natini Baiango. È a manga mananga Patana
ni borau ba e a tangira abana ae Sarawa
ao a borau ni wani Baiango ae butikana
akea ba anaia n ari Semara ma wan
Sentinti ba e a mananga mai Sabiteua
n nako Honouti